

Maja Sunčič: ARISTOFAN – MIROVNIŠKA KOMEDIJA. Politčne komedije II. Ljubljana, ISH publikacije, 2011, 358 str.

Knjiga *Politične komedije II: Mirovniška komedija* je druga od treh knjig, posvečenih Aristofanovi politični komediji. Glede na prevladujočo tematiko v obravnavanih komedijah so zasnovane tudi spremne študije in podarki v njih. V prvi knjigi *Politične komedije I: Ekonomska komedija* se je avtorica zaradi sodobnega konteksta (izbruh ekonomske krize l. 2008, ki se še ni polegla) pomikala v času nazaj: začenja z zadnjimi Aristofanovimi deli po atenskem porazu v peloponeških vojnah, nadaljuje pa z mirovniško problematiko, ki se umešča v kontekst dolgotrajnih vojn na Bližnjem vzhodu, v Afganistanu in Iraku, grožnjo z izbruhom vojne v Iranu ter številnimi ljudskimi vstaji proti bližnjevzhodnim diktatorjem. Med ukvarjanjem z mirovniško tematiko je časovni okvir večletnega projekta »prehitela« realnost in onemogočila sprotno opazovanje s participacijo, saj je v Sloveniji prišlo do prvih predčasnih volitev, tako da Aristofanova demagoška komedija, predvidena za 2012, ni obravnavana v predvidenem kontekstu parlamentarnih, ampak zgolj predsedniških volitev, v problematičnem in dolgotrajnem sestavljanju koalicijske vlade ter v splošni politični, ekonomski in moralni negotovosti.

Danes bi se lahko vprašali, zakaj sploh razpravljati o vojni in miru, če nas tukaj in zdaj vojna v bistvu ne zadeva več. Koncept nenehne vojne in oboroženih spopadov dojemamo kot odtujene, kot povsem virtualne, čeprav jih lahko neposredno in v živo spremljamo po medijih in prek interneta, zdaj tudi prek socialnih omrežij. Pri vojni gre predvsem za ideologijo, pa če gre za oddaljene vojne, kot je 2. svetovna vojna, o kateri se v Sloveniji še danes bje kulturni boj, ali za sedanje vojne npr. v Iraku ali Afganistanu. Gre za večni boj med prizadevanji za svetovni mir in ideologijo vojne, ki je ne žene zgolj vojno dobičkarstvo, ampak preprosto to, da ideologija ne more obstajati brez vojne. Včasih tudi politika ne, kar lahko jasno vidimo tudi v slovenski politiki.

Aristofana in njegovo politično komedijo lahko postavimo za učitelja antične demokracije. V naslednjem trenutku moramo to demokracijo izenačiti z vojno ideologijo in se vprašati, ali to pomeni, da se od Aristofana lahko potem poučimo tudi o antični vojni in miru. Je Aristofan bolj za vojno ali za mir? To ključno vprašanje si postavlja ta knjiga, ko analizira Aristofanovo mirovniško komedijo, jo kontekstualizira v takratne koncepte vojne in miru ter jih primerja s sodobnimi.

O tesni prepletenosti politike, vojne in miru nam govori tudi Aristofan. Predvsem v *Lizistrati*, ki ostaja vedno sveža in vedno nova spodbuda za mirovništvo in za ženski boj proti vojni. Po drugi strani bi lahko rekli, da gre za konstruktivni nesporazum, ki zahteva kontekstualizirano antropološko branje. Med drugim tudi zato, ker od nas zahteva prevetritev konceptov, da si postavimo vprašanje, ali gre res za mirovniško propagando ali

pa smo vse narobe razumeli, ker imamo druge ideje in koncepte. Gre za večna vprašanja in večne odgovore, čeprav se konteksti spreminjajo in vse postavljajo v drugačno perspektivo ter zahtevajo vzpostavitev dialoga s to drugačnostjo. Za to si prizadeva tudi ta knjiga, ko se sprašuje o Aristofanovem mirovništvu in o tem, kaj nam lahko to danes pove.

Pri Aristofanu vidimo, da vojna ni nadaljevanje politike z drugimi sredstvi, ampak je vojna preprosto edina politika in edina ideologija. Aristofan nam v komedijah *Mir* (prvič uprizorjena leta 421 pr. n. št.) in *Lizistrata* (prvič uprizorjena leta 411 pr. n. št.) sporoča, da je napačna politika Grke privedla do dolgotrajne vojne, ki ne gre v prid Atencem, prava ali vsaj boljša politika pa jih bo popeljala do miru oz. do stanja, v katerem bodo Atenci v boljšem ali nadrejenem položaju v primerjavi s svojimi nasprotniki. Ker realna politika očitno ni učinkovita, se Aristofan loti komične politike, svetuje in ponuja komične rešitve za izhod iz brezizhodnega položaja. Nasvete in rešitve, ki jih predlagajo komični junaki, predvsem Lizistrata, je treba razumeti farsično, ne resnobno, o čemer pričajo tudi obscenost in robate seksualne šale. Smoter komedije ni reševanje realnih problemov vojne, trajajoče že vrsto let (ob uprizoritvi *Mira* 10 let, ob uprizoritvi *Lizistrate* pa 20), ampak nuditi zabavo, pozabo in pobeg pred grozotami vojne. Namesto zanič realnih politikov v Dionizovem gledališču zavladava komediograf

in vzpostavi boljši svet v vzporednih Atenah, saj bi bilo iz realnih Aten bolje pobegniti. Če realne rešitve ni, obstaja vsaj fantastična komična rešitev.

Zato komična junakinja Lizistrata in komični junak Trigaj kot realna politika predstavita vsak svoj program občinstvu v gledališču, tj. državljanom v komični skupščini. Trigaj v fantastičnem slogu na govnačevem hrbtu odleti na Olimp, kjer namesto Zeusa najde Hermesa in Vojno. Ko reši boginjo Miro, se poroči z boginjino spremljevalko Trgatvijo, spremljevalko Zabavo preda vsem državljanom v uživanje, iz svojega novega mirnega sveta pa izžene vse nasprotnike miru in vojne dobičkarje. Trigajevemu miru je dejansko sledil t. i. Nikijev mir, Lizistratinemu miru pa nadaljevanje vojne do bridkega poraza Aten I. 404 pr. n. št.

Lizistratin svet je tesnobnejši, zato je njen komični načrt še fantastičnejši, saj predstavlja ženski državni udar s seksualno stavko in ženski prevzem državne blagajne. Naslovna junakinja Lizistrata (»Razpuščevalka vojsk«) za prekinitev vojne predlaga seksualno stavko: dokler moške (soprogi, ljubimci) ne sklenejo premirja, z njimi ne bodo imele spolnih odnosov. Zaradi mirovniškega predloga pride do izbruha vojne med spoloma, ki izrisuje vsakdanje življenje v takratnih Atenah in hkrati poudarja pasti moške nadvlade. Predvsem z ekonomskim udarom ženske preprečijo nadaljevanje vojne, saj so spoznale, da je denar vojne vladar. In ne samo denar, tudi seks, pravzaprav pomanjkanje seksa. Nepotešeni moški, ki jih nikoli ni doma, potem pa vendarle so, pristanejo na vse pogoje svojih sprog in sklenejo večno prijateljstvo.

Mir in Lizistrata na vojno gledata skozi optiko kmeta, ki so ga vojne uničile, in ženske, ki ravno tako propada in vene zaradi neskončne vojne. V *Lizistrati* na eni strani stojijo ženske, želeče mir in – seks, na drugi pa od vojne pobesneli, brezumni moški, v *Miru* pa imamo od vojne obubožane kmete, ki so navdušeni nad mirom, na drugi strani pa vojne dobičkarje, ki jih mir, čeprav začasen (kot smo omenili, se vojna potem nadaljuje vse do 404 pr. n. št.), dejansko žalosti in jezi. V obeh komedijah vidimo kritiko vojne skozi oči tistih, ki so zaradi vojne utrpeli največjo škodo (ženske, kmetje, navadni ljudje), na drugi strani pa stojijo vojni hujskači in dobičkarji. Komično zoperstavljanje ideologiji vojne, ki je edina atenska ideologija, kaže na hudo krizo identitete in razpad vojne ideologije, vodeče tudi k drugačnemu pogledu na vojno in mir, kar lahko opazujemo tudi pri Aristofanu.

Poleg vpeljave edinstvene komične junakinje, vsebujoče ženske in moške pozitivne lastnosti, Aristofan pokaže na moč komedije v hudih vojnih razmerah, ki še edina rešuje pred vojno. Po drugi strani pa nam zgodovinski kontekst uprizoritve komedije vzbuja številne dvome, ali nemara ne gre bolj za vojno kot za mirovniško komedijo, torej da je komediograf vojne vladar. Ali je treba poziv k brezpogojni sklenitvi premirja razumeti kot odgovor Lizistratinih sozarotnic v istoimenski kome-

diji: »Naj se vojna nadaljuje« (v. 129)? Aristofan je dejansko doživel največji vzpon in uspeh svojih političnih komedij med peloponeškimi vojnami, njegove kasnejše komedije pa odsevajo drugačen politični ton, saj vojne ni več, njeno mesto pa prevzame družbeni in ekonomski bankrot Aten.

Ker je v tej knjigi poudarek na mirovništvu, vsebuje prvi slovenski prevod komedije *Mir* in novi slovenski prevod Lizistrate, ki jo je pred tem že prevedel Fran Bradač (1959). V nasprotju z Bradačevim prevodom, ki cenzurira marsikatero obscenost, sta oba prevoda, tako *Mira* kot *Lizistrate*, ustrezno obscena in odsevata Aristofanov razposajeni slog, saj ravno obscena seksualnost in obče karnevalsko vzdušje slavi življenje, plodnost in mir. Oba prevoda sta študijska, zato so na koncu vsakega obsežni komentarji in opombe, ki sodobnemu bralcu omogočajo razumevanje in vpogled v takratno dogajanje, podrobno pa razlagajo tudi uporabljene obscenosti.

V spremnih študijah avtorica analizira Trigajev in Lizistratin mir skozi antično optiko vojne in miru, ki se zelo razlikuje od sodobne. Predstavljeni so antični in Aristofanovi pogledi na mirovniško problematiko in na to, kako se ta razlikuje od današnje (odnos do nasilja, vojne in miru). Trigajev mir je analiziran v takratnem zgodovinskem kontekstu, predvsem Nikijevega miru, ki so ga podpisali le nekaj dni po izvedbi komedije. Trigaj je predstavljen kot komični Belerofont, vojna in mir pa nastopata kot božanski posebljeni realnosti. Analizirani so razvoj Aristofanovega odnosa do vojne in miru ter razlogi za tako pogosto pojavljanje idealizacije kmečkega življenja, ki je zaradi peloponeških vojn propadlo in s tem povzročilo tudi družbenopolitične spremembe v Atenah.

Pri analizi atenske in grške vojne ideologije se avtorica osredotoča tudi na ostre spolne dihotomije, ki jih tragedija in komedija uprizarjata kot vojno med spoloma, ta pa se kaže v tragičnem ali komičnem paradoksu. Da gre za postopek, ne za statičen koncept, lahko vidimo tudi iz Aristofanovih ženskih likov, ki iz molčečih in pasivnih preidejo v govoreče in delujoče. O tem nam pričajo tudi zgodovinska kontekstualizacija Lizistratinega sveta v 20. letu peloponeških vojn in razlogi za to, da je seksualni in ekonomski državni udar edina rešitev, ki lahko Atene reši pred dokončnim propadom, porazom v vojni in ukinitvijo demokracije. Ženske stopijo v ospredje, ko začnejo moški izgubljati vojno, takrat ne morejo več molčati, ampak samo še govorijo in zahtevajo, da se prisluhne tudi njihovim nasvetom. Na primeru Lizistrate in njenih žensk avtorica poudari, da so ženske v kriznih razmerah boljše, vendar se morajo pri tem odpovedati svoji tradicionalni spodobnosti, stopiti iz molka in delovati. Aristofan pokaže, da vojna ne izobrazí zgolj moških, ampak tudi ženske, saj jih zaradi izrednih razmer prisili k izrednemu delovanju. Komična razrešitev ni v skladu s pričakovanji sodobnega bralca in bralke, saj komični narobe svet na koncu ženske in moške vrne na njihovo »pravo« mesto.

Maja Sunčič Aristofanovo komično mirovništvo postavi v drugačen kontekst in se sprašuje, ali ga lahko razumemo tudi kot vojno propagando, razvidno predvsem iz stavka »naj se vojna nadaljuje«. Nadaljevanje vojne je pomenilo za takratne Atene ohranitev demokracije in tudi širitev te ustavne ureditve drugod z vojno. V tem lahko razpoznamo plodno paralelo s sodobnostjo, predvsem z zunanjo politiko ZDA. Do napada na Irak je prišlo 20. marca 2003, vojna pa se doslej še ni končala, čeprav je predsednik ZDA Barack Obama oznanil umik ameriških vojakov do konca leta 2011.

Kljub številnim razlikam med Aristofanovim in sodobnim mirovništvom (kategoriji sta bolj ali manj neprimerljivi), ZDA zagovarjajo ideologijo izvoza demokracije z vojno, kar velja tako za zdaj že desetletno vojno v Afganistanu kot za osemletno vojno v Iraku. Paralele lahko vidimo tudi v bližnjevzhodnih ljudskih vstajah proti diktatorjem v Tuniziji, Egiptu, Libiji, Siriji, Jemnu in drugod, ki so jih podprle ZDA in številne evropske države, tudi Slovenija. Libijske upornike so v boju proti dolgoletnemu diktatorju Gadafiju podprli celo zahodni zavezniki v vojaški operaciji Odisejeva zora (19.–31. marec 2011). Promocija moderne demokracije tako ostaja neverjetno podobna antičnim postopkom, v obeh primerih pa za tem ne stoji mirovniška, ampak vojna ideologija.

Knjiga Maje Sunčič Aristofan – MIROVNIŠKA KOMEDIJA predstavlja inovativni pristop v antičnih študijah, saj znanje iz klasične filologije uporablja kot izhodišče in temelj, na katerem gradi svoje analize. Svoje teoretske izpeljave utemeljuje predvsem na francoski šoli zgodovinske antropologije in študijah spolov, pri čemer se suvereno vključuje v razpravo z različnimi avtorji, ki so problematiko že obravnavali in katerih zaključke bodisi sprejme ali argumentirano zavrže. Vsekakor gre za študijo, ki utegne zaradi trajno aktualne problematike, ki jo obravnava (vojna in mir), pritegniti sorazmerno širok krog bralcev: v prvi vrsti seveda specialiste za antične študije in strokovnjake z različnih področij humanistike ali družbenih ved – od sociologije in kulturologije do antropologije in literarnih ved, morda tudi aktualne politične kroge.

Karmen Medica

Egidio Ivetic (ur.): ISTRA SKOZI ČAS: Priročnik regionalne zgodovine Istre z navedbami o mestu Reka. Fiume, Unione italiana - Trieste, Università popolare - Rovigno, Centro di Ricerche Storiche, 2011, 735 str.

S prevodom dela *Istria nel tempo / Manuale di storia regionale dell'Istria con riferimenti alla città di Fiume* (Rovigno, 2006) najprej v hrvaški, letos pa še v slovenski jezik, se po šestih letih zaključuje obsežen in ambiciozen projekt Italijanske unije na Reki, Ljudske univerze v Trstu in Središča za zgodovinske raziskave v Rovinju, ki je ob zajetnem *Priročniku regionalne zgodovine Istre* že od samega začetka vključeval tudi pripravo medijskega projekta »Istra skozi čas« v italijanskem, slovenskem, hrvaškem in angleškem jeziku. Dokumentarec je nastal v sodelovanju italijanskega programa TV Koper – Capodistria, Središča za zgodovinske raziskave v Rovinju, Italijanske unije na Reki in Ljudska univerze v Trstu, kjer je v sliki in besedi prvič predstavljena celotna zgodovina Istre od njenega geološkega nastanka do današnjih dni.

Pripravo dokumentarca in izid publikacije je omogočilo Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Italije.

V spremni besedi publikacije, ki jo je uredil Egidio Ivetic, je moč razbrati, da sta bila namen in cilj navedene projekta, ki je bil zasnovan že pred desetimi leti,

